

7/2005

HOLTITTOMIA JA HUMALAISIA NAISIA? Oikea ja väärä naiseus baarien naistenveossoissa

Heli Niskanen FM

Baarien naistenveosat tutkimuskohteena herättävät sekä kiinnostusta että huvittuneisuutta. Tehdessäni neljässä jyvaskyläläisessä, 18–25-vuotiaille nuorille suunnatussa baarissa kenttätöitä osallistuvana ja tavallisena havainnointina sain todeta, miten ihmiset mieltävät nämä tilat hivenen naurettaviksi, mutta silti itsepintaisen kiehtoviksi. Baarien vessoja ei ole kovinkaan paljon pohdittu aikaisemmin – korkeintaan huomautuksenomaisesti – (esim. Haavio-Mannila – Snicker 1980, 168–171; Eräsaari 1995, 175–180; Nykyri 1996, 27–28), joten tutkittavaa niiden osalta riittää. Tässä artikkelissa tarkastelen baarien naistenveosia Norbert Eliaksen sivilisaatioteorian (1978; 1982; 1997) innoittamana ja inspiroimana. Vertailen oikeanlaisen ja sivilisoituneen ihmisen ideaa baarien naistenveossoissa oleskelevien naisten arvoihin ja normeihin. Kenttätöissä havaitsin naisten arvioivan itseään ja toisiaan naisena olemista silmälläpitäen ja ruotien siinä onnistumista tai epäonnistumista. He määrittävät eri kriteereillä selkeästi oikeanlaisuuden ja vääränlaisuuden akselin, jolle asettivat sekä itsensä että toiset naiset. Norbert Eliaksen yleisluontoisessa sivilisaatioteoriassa tämä hyvän ja onnistuneen sekä vastaavasti huonon ja epäonnistuneen välisyys määritellään itsehillinnän ja hallitun käyttäytymisen kriteerein. Haluankin pohtia naisten näkemyksiä tämän teorian pohjalta tarkastellen naisena olemisen niin sanottuja sääntöjä sekä hyvää ja huonoa naiseutta, joita baarien naistenveosojen kontekstissa on havaittavissa.

Artikkelin aineistona on edellä mainittu havainnoimalla kerätty kenttätyöaineisto jyvaskyläläisten baarien naistenveosista. Tästä aineistosta esitän päätelmiäni elävöittäviä esimerkkejä mahdollisuuksien mukaan, sillä suuri osa kentästä tehdyistä huomioista on olemassa vain omassa päässäni – niitä voisi kutsua headnotes-nimityksellä. Kenttätöiden aikana minun oli mahdotonta kirjoittaa kaikkea merkityksellistä ylös ensinnäkin siksi, että en puheen ja tapahtumien paljouden vuoksi ehtinyt, ja toisekseen siksi, etten tuolloin vielä nähnyt joidenkin tapahtumien merkitystä. Kaikkia väitteitäni en voi siten palauttaa konkreettisiin muistiinpanoihin tai perusteeksi viitata kirjalliseen aineistooni, vaan osa on olemassa vain muistoinani kenttätöistä ja sen aikaisista tapahtumista, eräänlaisina mentaalisina arkistolähteinä. Vasta ajan kuluessa ja osittain jälkeensä voi yhdistää yksittäiset tapahtumat kokonaisuuteensa. Näitä kahta aineistoa ei voikaan asettaa arvojärjestykseen toisiinsa

nähden, vaan ne ovat vuorovaikutuksellisessa yhteydessä toisiinsa tulkinnallisina merkintöinä kentästä, ja niitä molempia voi tarkastella eri näkökulmilta ja uusista teoreettisista lähtökohdista käsin yhä uudestaan ja uudestaan. (Ottenberg 1993, 144–147, 149, 152, 157; Sanjek 1993, 92–94.)

Ulkoisen moninaiset merkitykset

Norbert Elias käsittelee sivilisaatioteoriassaan käyttäytymiseen ja ulkoiseen olemukseen liitettyjen merkitysten muutoksia. Hierarkioiden ja arvo- sekä valtasuhteiden muuttuessa siirryttäessä keskiajalta renessanssiin muuttui myös ulkoisen ja sisäisen välinen suhde, kun ulkoista alettiin pitää indikaattorina sisäisestä. Ulkoisen merkitys itsessään näivettyi sisäisen lujittuessa; tämä näkyy omassa tutkimuskohteessani esimerkiksi suhteessa alkoholiin ja ulkonäköön. Käyttäytymisen ja olemuksen osalta tavoiteltiin huoliteltua ja hallittua, suotuisan vaikutelman luomista katsojissa ja tarkkailijoissa. Aluksi tämä tarkoitti muodollisen käyttäytymisen noudattamista eli alistumista ryhmäsääntöjen ja -pakkojen alle. Toisaalta se oli myös merkki erottautumisesta ja symboli omasta paremmuudesta ja ryhmäyhteydestä – alistuminen koetaan hyväksyttävänä siitä seuraavien hyötyjen vuoksi. (Elias 1997, 74–75, 84, 109–110.)

Aina käyttäytyminen ei kuitenkaan näytä asettuvan tällaisiin puitteisiin, vaan yksilöt käyttäytyvät epämuodollisesti rikkoen perinteisiä käyttäytymisen ja olemuksen täsmällisiä sääntöjä, luokituksia ja määritelmiä vastaan (Elias 1997, 31, 74–75). Elias näkee tämän 1900-luvulla alkaneen kehityksen (Elias 1997, 33) siirtäneen painopistettä siten, että yhteiskunnallisten paineiden sijaan itsesäätely on avainasemassa: ulkoisten pakkojen – kuten yhteiskunnallisten ja taloudellisten pakkojen – heikentyessä sisäisten pakkojen, itsekontrollin, tärkeys vahvistui. Tämä epämuodollistuminen liittyy jäykkien valta- ja arvohierarkioiden hajoamiseen ja yksilöiden aseman tasavertaistumiseen sekä -arvoistumiseen: kun sosiaaliset erot kaventuvat, ulkoapäin määritellyn muodollisen käyttäytymisen sijaan yksilöiden on valittava, säädettävä sekä hallittava itse omat käyttäytymistapansa ja kannettava vastuu niistä. Yksilöillä ei ole enää yksiselitteistä sosiaalista asemaa, jonka mukaan heitä voisi luokitella ja käyttäytyä turvallisten luokituksesta seuraavien normien mukaan. Se, mikä siis helposti, mutta virheellisesti tulkitaan sivilisoituneen yhteiskunnan yhtenäisyyden rikkoutumiseksi ja sivilisatoriseksi regressioksi, onkin vain ulkoisen pakon muuttumista yhä enenevässä määrin sisäiseksi pakoksi kaikkine seurauksineen. Käyttäytymisen muutosta ei tulisikaan tarkastella perinteisyyden ja konventionaalisen, vaan pikemminkin muutosten ja niiden sisäisen mielekkyyden näkökulmasta. (Elias 1997, 34–36, 38–41, 45, 75, 87–88.)

Yksilön kannalta tämä tarkoittaa kasvavaa vastuuta omasta itsestään, mutta myös epävarmuutta sekä häpeän tunteita, kun hänen toimintansa on jokapäiväisessä elämässä yhä vähemmän riippuvainen ulkoisista pakoista ja yhä enemmän hänen omien valintojensa ja niiden seurausten varassa. Se saa aikaan kokeilemisen tarpeen ja halun, mutta nostaa toisaalta esiin myös tietynasteista ryhmäkontrollia, kun ryhmittymät kehittävät omat norminsa kokeilujensa pohjalta. (Elias 1997, 28, 32, 38, 40.) Epämuodollistuminen ei tarkoita siten ulkoisten määrittelyjen ja ryhmänormien

katoamistakaan, vaan pikemminkin kaikenkattavien säännösten fragmentoitumista yksilöiden ja ryhmien mukaan – kuten vaikkapa naisten ryhmän mukaan. Tämän vuoksi on mielekästä etsiä baarien naistenvenessoista sivilisatorisen oikean ja väärän sekä muodollisen ja epämuodollisen aspekteja.

Alkoholin viettelys

Kun astuu sisälle baariin – käytän tässä lyhyttä nimitystä baari sekä yökerhoista, klubeista että tanssiravintoloista, joiden sisäänkäyntiin oikeuttava ikäraja vaihtelee mainitun 18 ja 25 vuoden välillä – on ensivaikutelma kokonaisvaltainen. Baarit ovat yleensä etenkin puolenyön jälkeen pullollaan väkeä: muutamat pöydät ja tuolit ovat varattuja, ja ihmisiä nojailee baaritiskiä, pylväisiin ja kaiteisiin tai he ovat kerääntyneet pieniksi ryhmiksi kaveriporukan mukaan. Tanssilattia on vaihtelevasti aivan tyhjillään tai täpösen täynnä riippuen soitettavan kappaleen suosiosta. Musiikki soi kovalla estäen puheen muuten kuin huutaen, tupakansavu leijailee nenään, salissa vaelletaan ympäriinsä, vaikka tungoksessa liikkuminen on vaikeaa, tanssiminen tanssilattialla ahdasta ja hiostavaa. Drinkkejä tai muita alkoholijuomia siemaillaan samalla kun visuaalisesti runsasta tarjontaa käydään arvioiden läpi: ravintola on täynnä miehiä, naisia, valoja, toimintaa ja liikettä. Baarien maailma on hektinen ja tähän hetkeen tiiviisti paikantuva – baareissa ollaan *juuri nyt*, ja tämän hetken vapautta ilmennetään toiminnalla ja ulkonäöllä, jonka ei olekaan tarkoitus kestää. Meikki rapistuu loppujen lopuksi, korkokengillä ei voi kävellä pitkään eikä humala kestä ikuisesti. Naisten toiminta suuntautuu hetkeen sisälle eikä eteenpäin – sen, mitä yhteen minuuttiin voi sisältyä, ei ole tarkoitukseen ulottua loppuelämäksi, vaan jokainen hetki on tarkoitus kuluttaa tyhjiin, ottaa siitä irti kaikki mitä voi, ja siirtyä seuraavaan.

Baareissa erityisen tärkeää osaa näyttelee alkoholi ja sen juominen. Suhtautuminen alkoholiin on vaihdellut laajalti ja se on joutunut tiukan huomion kohteeksi, mitä Eliuksen sivilisaatioprosessi selittää yksilön itsehallinnan näkökulmasta. Suomessakin alkoholin nauttimisen merkityksellisyys on ollut kaksitahoista raittiuden tavoitteiden sekä toisaalta hyvän humalan – statussymbolin ja ryhmän arvostuksen sekä uhmakkuuden osoituksen – välistä jännitteisyyttä (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985, 35; Apo 1999, 105, 107–109; Apo 2001, 385). Tässä en nosta esille tarkemmin tai laajemmin suomalaisen juomakulttuurin erityispiirteitä tai keskity pohtimaan yhteyksiä eurooppalaiseen alkoholikulttuuriin, vaan tarkastelen naisten juomista Eliuksen teoriaa vasten aineistoni lähtökohdista.

Aikaisemmin, keskiajalla, alkoholi kuului erottamattomasti arkeen normaalina juomana. Juomaa ei pidetty itsessään pahana – nythän alkoholin vaaroista varoitellaan alituisen – vaan ongelmia katsottiin syntyvän vasta, jos juoja käytti alkoholia väärin: liikaa tai väärässä paikassa tai väärään aikaan. Tällöin haitalliseksi katsottiin juomisen aiheuttamat esteet muulle elämälle: viinan uskottiin johtavan yhä uusiin synteihin ja lisäksi juomiseen käytetty aika oli pois kristillisistä toimista. Silti nämä olivat nimenomaan käyttäjän virheitä. Juojan täytyi osata itse hillitä käyttönsä ulkopäin määritellyn sopivuuden rajoihin. (Hanska 1997, 46–47, 49; Apo 2001, 48; Jokinen 2002, A11; Schivelbusch 1986, 30.) Epäonnistuminen johti jopa elämellisenä

pitämiseen – ei siis edes ihmisenä, vaan alemmalla tasolla olevana – ja hänen ajateltiin joutuneen ”juoppouden pirun” hallitsemaksi ilman valtaa tai kontrollia omaan toimintaansa. Tätä korostettiin usein kuvilla oksentamisesta liiallisen juomisen seurauksena. Yksilöllä ei ole silloin valtaa edes omaan kehoonsa. (Schivelbusch 1986, 40.) Kun yksilö ei kyennyt osallistumaan normeja noudattaen yhteisölliseen elämään, hänet määriteltiin olemuksellisesti ei-ihmiseksi: eläimeksi tai jonkin muun olennon valtaamaksi.

Aiemmin alkoholi oli siis juomana hyväksytty: yksilön tuli osata juoda oikein, yhteisöllisten normien mukaan, välttääkseen juoman vahingolliset, nimenomaan väärinkäytöstä johtuvat seuraukset. Sittenkin alkoholia itsessään on alettu herkästi pitää pahaan viettelijänä ja ihmistä pelkästään sen uhrina, mikä on näkynyt Suomessa aika ajoittain raattiusliikkeiden nousuna. Alkoholin saantia ja käyttöä säädellään vahvasti ikään kuin yksilöiden kykyihin hallita juomistaan ei voitaisi luottaa. Tämä voi liittyä epämuodollistumiseen ja ihmisten harkittuun sääntöjen vastaiseen käyttäytymiseen – oletetaan, että tilaisuuden saadessaan kaikki rikkoisivat muodollisia sääntöjä vastaan, jolloin välineet sääntöjen rikkomiseen muuttuvat uhkaaviksi ja sekasortoa potentiaalisesti aiheuttaviksi. Kuitenkin vanhat asenteet ovat osin säilyneet ja yhdistyneet epämuodollistumisen vaaraan; yksilön oletetaan yhä ottavan itse vastuun elämästään ja siten hallitsevan kaiken muun ohella myös riskialtista alkoholia ja sen käyttöä – olevan subjekti eikä objekti. (Schivelbusch 1986, 210; Ahola 1989, 71.) Tämä näkyy baareissa ja niiden vessoissa naisten toisaalta mieltäessä juomisen selvästi osaksi epämuodollisesti käsittämäänsä onnistunutta baari-iltaa, toisaalta todetessa, että juomiseen vaaditaan itsensä hallintaa muodollisia sääntöjä noudattaen. ”[H]yvä kontrolli / viina on viisasten juoma” (V3, 9).

Meikkausta ja peilailua

Illan kuluessa naisille tulee monia kertoja tarve päästä vessaan. Tämä ei ole välttämättä pelkästään tarpeiden tekemiseen liittyvää, vaan se syntyy myös ulkonäöstä huolestumisesta, halusta jutella ihmissuhdekriiseistä tai muista aiheista ystävien kanssa – mikä on liki mahdotonta salin puolella musiikin voimakkuuden takia. Vessoihin mennäänkin silloin, kun ongelmia, joko ulkonäköön tai ihmissuhteisiin liittyviä, halutaan ratkoa ja selvittää, mikä samalla paljastaa heikkouksien olemassaolon ja itsehallinnan pettämisen – puhumattakaan tarpeiden tekemisestä, jotka välttämättöminä, mutta saataisiksi miellettyinä herättävät konnotaatioita kehon heikkoudesta, hallitsemattomuudesta, alemmuudesta ja kapinasta mielen voimaa ja valtaa vastaan: kun on mentävä, niin on mentävä. Sivilisaatioprosessin kontekstissa vessat määrittävätkin likaisiksi ja häpeällisiksi tiloiksi ja niistä sekä niihin liittyvistä toiminnoista vaietaan. Tästä voi johtua vessojen hyljeksitty luonne myös tutkimuksien aiheena.

Kuten mainitsin, etenkin ulkoiseen olemukseen liittyvät syyt ovat yleisiä perusteita naistenvevsaan menemiselle. Naisille on tärkeää heidän ulkonäkönsä; se, miten heidät nähdään ja millaisina heidät nähdään. Norbert Elias näkee tämän renessanssista alkaneen kehityksen aikaansaaneen ajattelutavan, jonka mukaan ulkoinen olemus heijasti sisäistä minää, jonka tuli olla hallittu ja hillitty – ja siten tietenkin

ulkokuorenkin. Käyttäytymisen ja olemuksen tulee olla hallittua valvoen kaikkea, mikä on näkyvillä eleistä, asennoista, ilmeistä ja pukeutumisesta lähtien aina tunteisiin, tavoitteisiin, älyyn sekä käyttäytymiseen asti. Ihmiset vertaavat itseään arvostelukriteereihin sekä normeihin, mutta myös toisiin ihmisiin. Samoin kuin omaa itseä arvostellaan ja luokitellaan onnistumisen mukaan, joutuvat toisetkin ihmiset arvioinnin kohteeksi sekä erotelluksi onnistujiin ja epäonnistujiin; sivilisoituneisiin ja sivilisoitumattomiin. Pikkuhiljaa ihmiset ovat sisäistäneet nämä normit ja ne ovat muuttuneet itsestään selviksi siten, että omaa itseä sekä toisia arvioidaan ja arvotetaan jatkuvasti. (Elias 1978, 55–59, 78–83, 100, 185, 188–190; Shilling 1993, 154–155.)

Ulkonäön, kehon ja sen toimintaan liittyvät sosiaaliset merkitykset ovat tärkeitä, sillä sivilisaatioprosessi oli paljolti hyvin fyysinen ja kehollinen mullistus: sen vaikutukset näkyvät etenkin kehon pinnalla. Kehot toimivat yksilöiden identiteettien sosiaalisina symboleina, joita yksilö muokkaa kovalla työllä ja jatkuvalla huolenpidolla muille välittyvästä vaikutelmasta. Kehon tulevaisuus ei ole koskaan varma – se on aina käynnissä oleva projekti, aina vaatimassa huomiota ja vaivannäköä vanhuuteen ja hautaan asti, sillä ruumiitkin puetaan ja siistitään. Ulkonäön esittämisen epäonnistuminen merkitsee itsetunnon ja oman arvon laskua, koska virheet ovat kuin likaa merkiten ja kertoen epäjärjestyksestä. Epäjärjestys on puolestaan merkki epäonnistumisesta ja huolimattomuudesta, kyvyttömyydestä hallita omaa itseä. Tämän kohtaaminen on kuitenkin väistämätöntä – välillä oman itsen hallinnassa onnistutaan, välillä ei. (Elias 1978, 58, 79; Shilling 1993, 1, 5, 124–125, 189; Douglas 1994, 2; Sulkunen 1994, 140–141.)

Baarien naistenvessat onkin suunniteltu näitä naisten tarpeita silmälläpitäen. Kaikissa tutkimissani baareissa vessat sijaitsivat baarin ulko-oven ja vaatesäilytyksen vieressä, jotta naiset voivat heti sisälle tullessaan käydä tarkistamassa ulkonäkönsä. Vessoissa on vähintään kaksi lukollista koppia tarpeiden tekemistä varten sekä ainakin yksi iso peili, yleensä käsienpesualtaiden yläpuolella, josta naiset voivat peilailta ulkonäköään meikatessaan. Vessoihin tullessaan naiset usein kävivätkin ensin tarpeillaan siirtyen seuraavaksi huolittelemaan ulkoista olemustaan – meikkiään, hiuksiaan, vaateustaan – keskustellen ja arvioiden samalla olemustaan, kehuen toisiaan ja kritisoiden omaa kehoaan. Joissakin vessoissa oli erillisiä isoja peilejä, joista saattoi nähdä itsensä kokonaan, mitä naiset käyttivätkin hyväkseen tarkistaessaan vaatteidensa istuvuutta ja paljastavuutta tai ainakin vilkaistessaan vessasta lähtiessään yleisilmetään. Baarien naistenvessat ovat yleensä myös hyvin tilavia, joten naiset jäävät sinne juttelemaan ja juoruamaan; joissakin paikoissa oli jopa tuoleja ja sohvia pidempiaikaista oleskelua tai jalkojen lepuuttamista varten. Näillä naiset istuskelivatkin tarkistaen matkapuhelimestaan mahdolliset uudet viestit ja lähettäen itse uusia kavereilleen – tai soittaen ystävilleen houkutellessa heitä mukaan juhlimaan. Naistenvessat ovat täynnä keskustelua, juttelua, huudahduksia, uteluja, suunnittelua, nauramista, itsekritiikkiä, katseita ja tarkkailua – ne ovat selvästi julkisia tiloja, mutta silti naisille yksityisiä.

Oman itsen hallinta ja muokkaaminen

Naisten käyttäytyminen vessoissa tähtääkin selvästi virheiden poistamiseen ja oman itsen hallintaan. Vaikka siellä ratkotaan myös ihmissuhteisiin – etenkin miehiin – ja

elämään yleisesti liittyviä pulmia, näkyvintä on fyysisten ja konkreettisten virheiden poistaminen eli kehon muokkaaminen ja hiominen kauniiksi, houkuttelevaksi ja huolitelluksi. Kehosta poistetaan lika ja virheet tarpeiden tekemisen, levinneen meikin poistamisen, uudella meikillä peittämisen ja vaatteiden ryppyjen tai vinoutumisien siloittamisen keinoilla. Kehon täydellisyyden kautta koetetaan ilmentää sisäisen olemuksen ja minän oikeanlaisuutta eli alistaa keho mielelle siten, että keho on konkreettinen ja näkyvä merkki sisäisestä. Keho muuttuu miltei välineeksi ilman omaa arvoa, sillä se toimii jonkin toisen ominaisuuden ilmimuotona. Tämä merkitsee sitä, että yksilön merkitykselliseksi tekijäksi jää mieli, mutta sitä arvioidaan paljolti yksinomaan kehon ja sen toiminnan ja ulkomuodon kautta. Mitä alisteisemmaksi, tahdottomammaksi ja manipuloitavammaksi mieli muuttaa kehon, sitä onnistuneempi hän on yksilönä – kärjistetyksi keho voidaan nähdä välineenä, jolla ei saa olla omaa tahtoa tai haluja, eikä kehon vaatimuksille saa alistua. Toimiessaan yksilöllä ei saa olla tavoitteena kehon mielihyvä, vaan korkeintaan pakollisten vaatimusten tyydytys – kuten vessassa käynti – jotta mielen toiminta ei estyisi. Kehoa voi käyttää myös kanavana, jonka kautta mieli saa virikkeitä, kuten taidokkaan ja maistuvan aterian syömisestä. Sosiaalisen kanssakäymisen näkökulmasta kehon vaatimusten nouseminen näkyvään asemaan on kuitenkin estettävä; esimerkiksi vessoissa käynti on leimattu häpeälliseksi ja sijoitettu suljettujen ja lukittujen ovien taakse pois toisten ihmisten näkyvistä (Elias 1978, 136, 139, 164–165; Goffman 1971, 133–134).

Kehon valta nähdäänkin herkästi mielen heikkoutena ja yksilön huonoutena, siksi välttämättömät kehon toiminnot on salattava, etteivät toiset ihmiset voi niitä nähdessään arvioida yksilöä näiden fyysisten toimintojen perusteella. Baareissa naiset piilottavatkin miehiltä meikkaamisen ja muun ulkonäön huolittelun. Toisille naisille näiden näkeminen voidaan vessoissa sallia, mutta jotain rajoja silti on: useimmiten tarpeiden tekeminen kätketään toisten naisten katseilta. Näillä keinoin naiset koettavat välttää herättämästä katselijoissaan mielikuvia fyysisestä ja kehollisesta yksiköstä korostaen sen sijaan henkistä puoltaan. Tähän liittyy etenkin salin puolella näennäisen huoleton suhtautuminen ulkoiseen olemukseen, joka vaihtuu pikkutarkaksi itsensä tarkkailuksi ja analysoinniksi vessoissa. Naiset suhtautuvatkin toisiin naisiin eri tavoin kuin miehiin – naisryhmässä he voivat paljastaa huolestumisensa ulkonäöstään ja jopa mennä yhtäkaaa samaan vessakoppiin – tarpeilleen tai juomaan salaa omia juomiaan. Miehet ovat naisiin verrattuna vastaroolin esittäjiä; mies ja nainen ovat kiinteästi yhteen liittyneet, mutta vastakkaisiksi mielletyt roolit (vrt. Sipilä 1998, 21). Naisten onkin miesten seurassa esitettävä omaa naiseuttaan virheettömästi saavuttaakseen ja säilyttääkseen oikean naisen statuksen. Toisten naisten seurassa, etenkin taustalueella (ks. Goffman 1971), fyysisten toimintojen jakaminen ja kontrolloimatta jättäminen sitä vastoin toimii yhteenliittävänä toimintona vahvistaen naisten ryhmää ystävyuden, hyväntahtoisuuden, luottamuksen ja kiintymyksen merkinä. Tasavertaisuus syntyy etiketin sekä jännittämisen hylkäämisestä, epämuodollisesta käyttäytymisestä. (Elias 1978, 136–138; Elias 1982, 295–296.)

Fyysisyys näyttäytyy naistenveossoissa yleensä piilossa olevana yksilön ominaisuutena, joka saa erityisiä merkityksiä sosiaalisessa kontekstissa – tahattomasti paljastuessaan häpeän merkinä tai tarkoituksellisesti paljastettuna ryhmäsiteen vahvistajana. Keho ja ruumis ovatkin välineitä, joita mieli käyttää tavoitestatukseen

saavuttamiseen. Näkyvyydestään huolimatta keho ei kuitenkaan ole ainoa yksilön aspekti, joka voi olla virheellinen ja vaatii hallintaa, sillä yksilön mielipiteet, näkemykset tai käyttäytyminen voivat olla myös vääränlaisia. Jos ulkoisen tai sisäisen hallinta ja kontrolli eivät onnistu, eikä oikean ja hyvän statusta saavuteta, nainen määrittyy vääränlaiseksi ja epäonnistuneeksi. Millainen sitten on baarien naistenveossojen väärä nainen?

Vääränlaisuuksia

Kuunnellessani baarien naistenveossoissa naisten puheita ja keskusteluja kävi ilmi, että naiset voivat rikkoa monia oikeanlaisuutta määrittäviä kriteerejä. Rikkomusten kautta paljastuvat normit ja arvot, joiden kautta oikeanlainen nainen määritellään ja mihin huonojen naisten luokista sääntörikkokat liitetään. Tärkeimpiä perusteita oikeanlaisuudelle ovat naisten mielestä selvästi ulkonäköön ja miessuhteisiin liittyvät seikat. Esittelemäni luokitukset on nostettu aineistosta ja ne ovat suurimmalta osin naisten itsensä käyttämien käsitteiden mukaan nimetty.

Ulkonäkö on yksi naisia voimakkaimmin määrittävä tekijä – tämä näkyy jo siitä, miten antaumuksella ja keskittyen naiset huolittelevat meikkiään ja muuta koristautumistaan hienon yksityiskohtia todella kauankin. Naisilla on baareissa käsilaukkujensa kätöksissä usein suuri meikkivarasto, jota myös lainataan kavereille ja tuntemattomillekin – etenkin huulipunalla ja puuterilla on suuri kysyntä, mutta myös ripsiväriä, luomivärejä, hajuvettä, kimalletta ja jopa hiuslakkaa löytyy naisten laukuista. Naiseuteen kuuluu selvästi huoliteltu olemus ja oman naiseuden korostaminen tällä tavoin, ja esityksen onnistuminen on tärkeää, sillä baarikontekstissa sukupuolen merkitys korostuu etenkin vessojen suhteen. Jako miehiin ja naisiin syvenee tilallisella erottelulla, sillä miehet ja naiset on eroteltu käyttämään eri vessoja (Goffman 1987, 64–65; Nykyri 1996, 25–26).

Sukupuoli käsitetään usein kaksiluokkaiseksi asteikoksi mies-nainen, jotka ovat toisensa poissulkevia. Miehisten ominaisuuksien ilmeneminen naisessa hävittää ainakin osan hänen naiseudestaan, siksi aineistossanikin naiset luonnehtivat meikkaamattoman ja naisellisia piirteitä korostamattoman olemuksen vääräksi. Meikki ja koristautuminen tulkitaan naiseen olennaisesti liittyväksi, ja näiden puuttuminen käsitetään ikään kuin naisesta puuttuisi jotain tai olisi otettu jotakin pois. ”[S]e on vaan siinä kun ei oo meikkiä niin se on tosi outoo // ihan kun ei vois olla ilman meikkiä” (V3, 4). Tämänkaltainen epäonnistuminen naisena ei merkitse pelkästään huonoa naiseutta, vaan voi johtaa jopa naisellisuuden ja naiseuden menettämiseen kokonaisuudessaan. Naiseudesta täytyy huolehtia sekä säilyttää pitävä ote: ”Hanni piä ittes naisena”. Epäonnistuminen naisena voikin tarkoittaa naisen luokittelemista *mieheksi*. (Nykyri 1996, 114; Sipilä 1998, 25–28, 32–33; V3, 11.) Tästä voi mainita esimerkkinä lesbot, joita usein pidetään miehisinä ja jopa enemmän miehinä kuin naisina, mikäli he eivät pukeudu tai meikkaa perinteisen naisihanteen mukaisesti.

Naistenveossoissa naisia nimitellään miehiksi juuri silloin, kun nämä huolittelun merkit puuttuvat: ”mä oon niin kynitty mä oon kuin mies” (V3, 4). Tällöin nainen tuomitaan

alemmaksi, huonommaksi ja vääränlaiseksi; sekaisen näköiseksi ja sotkuiseksi, villiksi ja luonnollisessa olotilassa – meikkaamattomana, siistimättömänä ja järjestämättömänä – olevaksi. Naisen ja miehen suhdetta on luonnehdittu joissakin yhteyksissä analogisena luonnon ja kulttuurin suhteen kanssa: siinä missä nainen liitetään luontoon, määrittyy mies kulttuurin, sivistyksen ja rationaalisen edustajaksi. Aineistoni naisten puheissa asetelma on suhteessa tällaiseen käsitystapaan päinvastainen, kun oikeanlainen nainen on kulttuurin ja sivilisoituneisuuden symboli ja huolittelematon tai meikkaamaton nainen määrittyy sivilisoimattomaksi ja maskuliiniseksi. Tähän oikeanlaisen naiseuden ja sivilisoitumisen yhteyteen viittaavat lisäksi tapaukset, joissa nainen on ehostautunut väärällä tavalla. ”[J]oo kun sulla oli se musta permanentti sä näytit ihan possulta. Hutsulta.” (V2, 18.) Ulkonäön epäonnistunut muokkaaminen asettaa naisen eläimen asemaan, tässä esimerkissä possuksi, eli jälleen luontoon ja villiyteen kuuluvaksi. Tämänkaltainen eläinimityksillä pilkkaaminen on vanha tapa, joka määrittelee kulttuurin ja luonnon, normaalin ja epänormaalin rajoja ja merkitsee samalla ne, jotka jäävät oikeanlaisuuden ulkopuolelle (Lönqvist 2000, 163–164). Sama eläimelliseksi leimaaminen mainittiinkin jo alkoholin liiallisen käytön tuomitsemisen yhteydessä. Eläimellisyys ei viittaa niinkään epäonnistuneeseen kesyyntymiseen yksilön yhteiskuntaan sopeutumisen merkityksessä vaan pikemminkin itsensä ja luonnollisiksi miellettyjen taipumusten, viettien ja halujen hallintakyvyn puuttumiseen. Eläimellinen nainen ei osaa hallita olemustaan.

Ulkonäkökriteereillä nainen näyttää asettuvan hyvän ja sivilisoituneen skaalalle siten, että oikeanlaiseksi hyväksymiseen vaaditaan ensinnäkin itsensä huolittelua ja naisellisuuden merkkien käyttämistä esimerkiksi meikkien ja korujen tai vaatevalintojen muodossa. Tämäkään ei itsessään riitä, vaan käytettyjen merkkien täytyy olla lisäksi tietynlaisia ja sopivia; määrän lisäksi laatu vaikuttaa. Liiallisuus, vääränlaisuus tai olemattomuus yhdistetään huonommuuteen ja jopa luonnontilassa olemiseen, sopiva määrä oikeanlaista koristautumista on taas hyvän ja oikeanlaisen piiriin sijoittuvaa. Sivilisoituneisuuden ja oikeanlaisuuden ulkopuolelle määrittäminen ei kuitenkaan ole pelkästään maskuliinisuutta tai eläimellisyyttä, vaan se voi olla myös *hutsuutta*, *huoruutta*. Suhde miehiin on toinen tärkeistä naiseuden kriteereistä ulkonäön lisäksi.

Huora – vaikkakin sanana negatiivisia konnotaatioita herättävä – on termi, jolla naiset itse luonnehtivat eräänlaista vääränlaista naiseutta. Se ei siis viittaa prostituoituihin, vaan niin sanottuun huoritteluilmiöön (esim. Saarikoski 1998; 1999; 2001). Huoraksi määrittelemisen on uhka naisille etenkin siksi, että naisena olemiseen kuuluu kiinteästi vuorovaikutus miesten kanssa. Sukupuoliominaisuuksien korostaminen ja seksuaalinen ilmapiiri baareissa johtaa helposti holtittoman naisen maineen saamiseen eli naisen mieltämiseen kyvyttömäksi noudattamaan ja määrittelemään rajoja seksuaalisuudelleen sekä siihen liittyville teoille. Jos ulkoisten merkkien kautta nainen ei selvästi osoita kontrolloivansa itseään tai korosta hallitsevansa viettejään ja halujaan, se tulkitaan hallinnan puutteeksi tai siihen kykenemättömyydeksi. Tätä perustellaan naisen heikoilla älynlahjoilla tai tahdon puutteella – *tyhmäksi naiseksi* määrittäminen liittyykin usein huoraksi leimautumiseen. (Saarikoski 2001, 116.) Vessoissa huoriksi leimatut naiset luokiteltiin selvästi omaksi ryhmäkseen,

oikeanlaisista naisista erillisiksi. ”[T]ietsä mikä huora on mutta niinku / huora on ihan omaa luokkaansa” (V2, 55–56). Vaikka on todettu, että joissakin tilanteissa naiset voivat käyttää huora-käsitettä vastustaen naisten perinteistä luokittelua ja purkaen sitä, ei aineistoni perusteella näin voida sanoa olevan baarien naistennessoissa. Huoraksi nimittely liittyy vessoissa selvästi poissulkemisen ja alempiarvoiseksi leimaamisen käytäntöihin. Huoran käsitteen olemassaolo viittaaakin siihen, että perinteiset naiseutta koskevat normit ovat yhä elinvoimaisia ja niitä käytetään – joskin muunneltuina ja muuntuneina – naisten keskuudessa, vaikka mahdollisuus toisin tekemiseen olisi olemassa.

Olisi kuitenkin mutkia oikovaa ja liian yksinkertaistettua määritellä väärän naiseuden normeja yksinomaan näillä tavoilla ja näiden käsitteiden kautta. Norbert Elias määrittelee oikeanlaisuuden, sivilisoituneen ja hyvän kurinalaiseksi, hallituksi ja kontrolloiduksi sekä vääränlaisuuden hallitsemattomaksi ja suorastaan villiksi. Vaikka naisilta vaaditaankin itsekontrolliin kykenemistä, ei itsensä hallitseminen johda välttämättä oikean naisen statukseen tai hallitsematta jättäminen väärän naisen leimaan. Kyse ei ole pelkästään hallinnasta, vaan myös säännöistä ja normeista, joihin käyttäytymistä sekä olemusta verrataan tarkkaillen onnistumista ja tehtävien täyttämistä. Nainen voi yhtäaikaan tulla määritellyksi sekä oikean- että vääränlaiseksi, koska baarien naistennessoissa ilmenee jännitteisyys yleisten muodollisten normien sekä naisten epämuodollisten normien välillä. Naisten puheissa ja toiminnassa hyvän ja oikeanlaisen kaksi määritelmää asettuvat liki vastakkaisiksi.

Muodollisen ja epämuodollisen ristiriita

Naiset itse pitävät baari-illanvietossaan tärkeänä yleisen hauskan pitämistä, juomista, tanssimista, koristautumista sekä kaunistautumista ja tällainen toiminta nähdään ehdottomasti osana oikeaan naiseuteen kuuluvaa suorittamista. Edellä esittelin jo meikkaamisen merkitystä sekä miessuhteiden arvioimista; lisäksi naiset itse korostivat oikean tunnelman – juhlatuulen – merkitystä osana baari-iltaa: ”ei olla mitään helluntailaisia” (V2, 51) eivätkä he kaivanneet ”tollasia ihmisiä joitten pitää olla tuollasia yrmynaamoja” (V3, 3). Juomattomuus sekä poikkeava käyttäytyminen herättivät närkästystä ja arvostelua naisissa, ja jouduin kenttätöiden aikana itsekin tällaisen kohteeksi. Kuulimme sattumalta minusta ja seurassani olleesta ystävästäni sanottavan ”mitä ne tekee kun ne kirjottaa vaan?” (V4, 49) – tämä johtui tietenkin siitä, että muistiinpanojen tekemisen vuoksi en voinut omistaa aikaani juhlimiselle tai juomiselle.

Tässä naisten suhtautumisessa minuun näkyi joutumiseni epäedulliseen asemaan liian kunniallisen ja siveältä vaikuttavan toimintani vuoksi. Vastaavasti toisten naisten, minun arvostelijoideni, käytös voitaisiin toisessa yhteydessä paikantaa lähelle huonon naisen statusta ryyppäämisen, flirttailun ja rohkean pukeutumisen vuoksi. Hauskan pitäminen tai miesten silmissä houkuttelevalta ja kauniilta näyttäminen johtikin toisinaan miesten lähentelyjen kohteeksi joutumiseen. Vaikka nainen olisikin halunnut välttää seksuaalisen epäkiinnostavuuden ja huomaamattomaksi katoamisen vääränlaisuutta, haluttavuuden oikeanlaisuuden tavoittelemisen voi merkitä hänelle huoran stigman saamista (Saarikoski 1998, 164; Saarikoski 2001, 162; stigman

käsitteestä ks. Goffman 1986). Naisten itse määrittelemät käyttäytymisnormit ovat seurausta muodollisuuden vaihtumisesta epämuodolliseksi – ulkoapäin annettujen normien muuttumisesta naisten itsensä määrittämiin, kokeilujen kautta valitsemiin ja naisryhmän tukemiin säännöstöihin. Heidän mielestään oikeaa naiseutta ei voi saavuttaa ilman juomista, tanssimista, kaunistautumista ja miesten suosiota. Samalla nainen asettuu väärin naisten kategorioiden – huoraksi, mieheksi ja eläimeksi leimautumisten sekä tyhmiksi tai liian vakaviksi, liki ’uskovaisiksi’ määrittämisen – uhkien alle, sillä naisten itsensä määrittelemä oikea nainen voi käyttäytymisellään ja olemuksellaan olla jo lähellä toisten ihmisten vääränlaiseksi määrittelemää. Tämä ristiriita muodollisesti ja toisaalta epämuodollisesti muodostetun naiseuden ihanteen välillä näkyy naisten käyttäytymisessä sekä puheissa.

Kuten Eliaksen teoriassa oletetaan, naiset toki tavoittelevat oikeanlaista käyttäytymistä ja ulkomuotoa saadakseen aikaan hyvän vaikutelman katselijoissa – usein nimenomaan miehissä. He koettavat kontrolloida itseään halliten sekä käytöstään, ulkonäköään että suhteitaan miehiin kuvaillen tätä itse ’kiinni pitämisenä’ – kuten aikaisemmassa, naisena itsensä pitämistä koskevassa esimerkissä vihjattiinkin. Naisena olemisen näyttäytyä tässä kaverillisessa heitossa pinnistelynä ja oikeanlaisuudesta kiinni pitämisenä välttääkseen luisumisen ja tipahtamisen villiuden ja sivilisoimattomuuden, siis huonouden, puolelle. Tämä oikeanlaisuuden ylemmäksi ja vääränlaisuuden alemmaksi mieltäminen näkyy kielenkäytössäkin: vanha termi ”antautunut” kuvasi 1800-luvulla naispuolista prostituoitua (Nygård 1998, 51) ja nykyään puhutaan langenneista naisista viitattaessa naisiin, jotka ovat antaneet periksi seksuaalisille haluille. Tämä arvoasteikossa alemmaksi tipahtaminen tai laskeutuminen katsotaan usein oikeuttavan esimerkiksi naisten huorittelun – riippumatta siitä, onko nainen todella prostituoitu vai ei.

Oikeanlaisuuden vastapainona on aina olemassa vääränlaisuus, joka eliaslaisittain määritellään itsensä hallitsemattomuudeksi ja kontrolloimattomuudeksi. Perinteisesti sivilisoimattomaksi ja arvaamattomaksi luonnehdittu näyttää kuitenkin vetävän naisia puoleensa; kunniallisen ja sivistyneen vastapoolina heittäytyminen alkoholin, viettien ja halujen vietäväksi näyttää kiehtovan naisia houkutellessa unohtamaan säännöt ja oikeanlaisen käyttäytymisen muodot. Naisten puheissa ilmenee ensinnäkin halu antaa periksi tälle vetovoimalle. Päihtymistä tavoitellaan eikä siitä haluta luopua, vaikka tiedostetaankin, että se on toisaalta paheksuttua ja väärin. Tämän vuoksi puheet koostuvat osittain tämän antautumisen peittelemisestä rationalisoimalla sitä vaikkapa taloudellisin perustein. Naiset ensinnäkin pohtivat, mikä alkoholijuoma nousee nopeimmin päähän sekä luovat suunnitelmia, jotta voisivat olla baarissa mahdollisimman myöhään yöhön ja juoda mahdollisimman paljon.

”[M]onelta viimeinen bussi menee // 2 // liian lyhyt aika, siihen on enää tunti // kävellen olis halvin // siellä ei oo ees kovin kylmä, jos kävelee nopeesti // taksi on nii kallis // paljo se maksaa // 3-40 [silloista Suomen markkaa] // ei oikein 40 päästä // eiköhän oteta juomia ja kävellään” (V1, 53).

Juomista ja humalaa puolustellaan – *”mitä välii sillä [päissään olemisella] on jos osaa käyttäytyä asiallisesti” (V3, 2).* Naiset selittelevät syitä sortumiselle ja humaltumiselle; siitä koetetaan tehdä loogisilla perusteluilla järkevää tai edes

jokseenkin hyväksyttävää – eli muodollisesti sivilisoituneen kategoriaan mahtuvaa. Sivilisoimattomaksi mielletyn muuttaminen ja naamioiminen sivilisoiduksi ja tietoiseksi, suunnitelluksi toiminnaksi toimii keinona, jonka perusteella naiset etsivät oikeutta juoda, humaltua ja juhla läpi yön.

Tämä johtuu siitä ristiriidasta, että naisten itsensä määrittelemänä humala on heille epämuodollisesti oikeanlaista toimintaa, mutta muodollisesti arvioituna se on vääräksi määrittyvää. Vaikka naiset kokisivatkin juomisen oikean naisen ihanteeseen mahtuvaksi käyttäytymiseksi, rikkoo se muodollisia naiseuden säännöksiä ja normeja. Loogisten perusteluiden kautta yhdistämisen yrityksistä huolimatta muodollisesti ja epämuodollisesti oikea eivät kohtaa, eikä molempia oikeanlaisuuksia voi lähestyä yhtäaikaa. Epämuodollisesti oikea on usein muodollisesti vääränlaista.

Naiseuden normien sekoittumisesta

Tämä kahden normiston olemassaolo ja sekoittuminen elävässä elämässä johtaa kahteen seikkaan. Ensinnäkin naisten käyttäytyminen voi vaikuttaa sekavalta ja päämäärättömältä, kun he yhtäaikaa tavoittelevat yhtä oikeanlaisuutta koettaen samalla kuitenkin välttää sitä – voidakseen täyttää toisenkin oikeanlaisuuden normit. Toisen normiston vääränlaisuus on taas toisen mukaan oikeanlaista, joten naiset koettavat muotoillen ja selittäen perustella sille antautumisensa, jotteivät tulisi joidenkin taholta huonoksi leimatuksi. Ristiriidoista johtuen oikean ja väärän välinen raja näyttää sumenevan ja katoavan, vaikka kyse onkin kahden eri normiston samanaikaisuudesta.

Toiseksi käyttäytymisen kaksitahoisuuden vuoksi väärän naisen piirteiden ja käyttäytymistapojen välttäminen ei aina johda oikean naisen statuksen saamiseen. Seuraukset ovat tämän mukaiset: ollessaan epämuodollisesti oikeanlainen ja pitäen hauskaa tanssien naiset voivat kohdata rangaistuksen ahdistelun kohteeksi tulemisen muodossa. ”[A]ika kiva joraussessio // niin tuli hyviä biisejä / pääsi vauhtiin niin joo / niinku silleen ois vielä pahempi jos menee yksin joraamaan niin joku on heti siinä ei siinä mitään jos joraa mutkun ne tulee heti [epäselvää] // ei se oo sun syy jos joku tulee” (V2, 54). Epämuodollisesti oikein toiminut nainen saattaa joutua pakenemaan vessoihin – ”kaikki ookoo // joo mä tulin piiloon tänne en halua tanssia hitaita kenenkään kanssa” (V1, 64), sillä vessoihin ”pääsee ihmisiä [eli miehiä] karkuun” (V4, 82). Vaikka nainen on onnistunut välttämään tiukkapipoisuuden ja vakavuuden vääränlaisuudet epämuodollisuuden mukaan, hän on samalla määrittynyt toisella tavoin vääränlaiseksi – liian kevytkenkäiseksi muodollisten normien kautta – ja joutuu sen vuoksi pakenemaan. Samoin muodollisten normien – naisellisen huolehtivuuden ja hierarkian mukaan miesten vaatimuksia ja toiveita tottelemaan joutumisen – mukaan toiminut nainen tuntee naisellisessa ihmissuhdetyössä onnistumisensa ikään kuin rangaistukseksi ja taakaksi. ”Joku selittää ex-poikaystävästään, joka on kiinni aineissa, valittaa kun hän on tullut käymään. Tyttö ei halua häntä takaisin, kertoo kuinka kerran on saanut hänet avautumaan. Että kahdessa kk:ssa päässyt hänestä yli. Pussit silmien alla kun ei ole kuulemma nukkunut” (V1, 62.)

Samoin kohtasin itse näiden normistojen väliset yhteensopimattomuudet tehdessäni kenttätöitä. Mainitsin jo aiemmin, miten minua arvosteltiin, kun vaikutimme ystävänä

kanssa liian vakavilta ja liian vähän juhlivilta, emmekä siksi sopineet epämuodollisesti oikeiksi. Havainnointien aikana kävi myös toisin: joinakin iltoina jouduin huolenpidon kohteeksi ollessani yksin havainnoimassa ja kirjoittelemassa vihkoseeni vessoissa. Naisten ihmeteltyä tätä illan mittaani he saattoivat lopulta tulla kysymään olinko kunnossa, miksi en ollut tanssimassa, ja esittivät huolestumisensa rakkauselämästäni heidän arvellessaan kirjoittavani rakkauskirjettä poikaystävälleni. Surkean oloinen kirjoittamiseni herätti myötätuntoa, sillä ”poikaystäväni tähden kärsimiselläni” täytin muodollisesti oikean naisen ihanteen. Ollessani havainnoimassa ystäväni kanssa tilanteen konteksti oli erilainen, ja määrityin enemmänkin juhlijaksi, joka ei osaa juhlia – eli minut tuomittiin epämuodollisesti vääränlaiseksi.

Muitakin vastaavia ilmiöitä voisi mainita havainnollistamiseksi. Epämuodollisesti on edullista tulla miesten ihailemaksi ja piirittämäksi sekä flirttailla heidän kanssaan. Naiset hyväksyvät huvittelun ja pienen leikkimisen: ”*se haluaa vaan pillua no ei ole aikomus antaa mutta kai sitä tanssia saa*” (V2, 60–61). Muodollisesti tämä voidaan taas tulkita jo huoramaisuudeksi ja kiinnostuksen tahalliseksi herättämiseksi – mikäli miesten mielenkiinto johtuu mielikuvasta päästä vaivattomasti sänkyyn naisen kanssa, nainen määrittyy muodollisesti vääräksi (Saarikoski 1999, 111). Naiset ilmaisevat itse sen näin: ”*jos ei saa miehiä minkäs sille voi / mutta toiset saa toiset ei / huono tuuri toisilla toisilla ei*” (V3, 9). Miesten saamisella naiset viittaavat siihen, että halutessaan he voisivat ryhtyä joko pidempi- tai lyhyempikestoiseen suhteeseen miehen kanssa, eikä heidän tarvitse olla yksin, jos eivät halua. Muodollisesti tämän tulisi perustua naisen ominaisuuksille itsessään mutta tuurillekin; näillä keinoin miesten saaminen on hyväksyttyä – niin vain on, että jotkut naiset saavat miehiä.

Samoin muodollisesti alkoholinkäyttö on ollut naisilta kiellettyä eikä humalaista naista ole pidetty kauniina ilmestyksenä. Naiset itse määrittelevät epämuodollisesti toisin. He kyllä näkevät alkoholin altistavan muillekin paheille: ”*mä en voi sille mitään / voi käydä kahvilla enkä polta mutta viinan kanssa mä haluan polttaa se on kun kahvi ja konjakk ja sikari*” (V4, 52–53) sekä vaikeuttavan muita elämänalueita: ”*sillon me otettiin torstaina Tuomaksen kanssa kalsarikänni ja perjantaina oli tentti*” (V4, 132) ja ”*huomenna vahtimaan kaverin lasta klo 7 sit sanon et Leilalla on krapula et nyt nukutaan pitkään*” (V4, 91–92). Silti he eivät ota näitä vaikeuksia vakavasti, sillä ”*aina kun on viihteellä silloin voi antaa itselleen anteeksi*” (V4, 54). Naiset selvästi siis hahmottavat alkoholinkäyttönsä muodollisesti arveluttavaksi, mutta epämuodollisesti antavat sen itselleen anteeksi, koska se kuuluu hauskan pitämiseen ja illan viettämiseen. Vaikka naisten juominen onkin siten vielä julkisesti tuomittavaa eikä niinkään hyväksyttyä, suhtautuvat naiset itse tähän muodolliseen normirikkomukseen huolettomasti: ”*hirvee humalatila // sano muuta*” (V1, 64). Epämuodollisten normien mukaan määriteltynä heillä on oikeus juhlia aika ajoin, mikäli elämä ylipäättään pysyy heidän hallinnassaan (Apo 2001, 264; Ahola 1989, 31, 42, 62–71, 96).

Toiminnan mieli ja ulkoinen vaikutelma

Norbert Eliaksen teoriaa on kritisoitu siitä, että hänen teoriansa ei selittäisi ihmisten käyttäytymisessä yhä ilmeneviä ns. barbaarisia ja sivilisoimattomia piirteitä ja että se

sortuisi jopa evolutionistiseen näkemykseen kulttuurin kehityksestä (esim. Sinnemäki 1994, 236–238). Kuitenkin Elias on nimennytkin teoriansa nimenomaan prosessiksi: jatkuvaksi ja takaiskuja kokevaksi kehitykseksi eikä absoluuttiseksi, kaiken kattavaksi malliksi. Todellisuus voi sisältää poikkeuksia ja kohtaamattomuuksia sivilisaatioteoriaan nähden. Lisäksi hän on vastannut tähän kritiikkiin huomauttaen, ettei käyttäytymisen ilmimuoto kerro välttämättä siitä, onko toiminta sivilisatorista vai ei. Itsekontrollin onnistumista on verrattava niihin normeihin, joita kulloinkin koetetaan toteuttaa – yleispäteviä sivilisoituneen merkkejä ei ole. (Elias 1997.)

Tämä normien esilletuomisen merkitys näkyy baarien naistennessoissa. Baarien naistennessojen tunnelma syntyy jatkuvasta ja ristiriitaisesta tavoittelun ja välttämisen dynamiikasta, kun jako oikeaan ja väärään ei ole absoluuttinen vaan kontekstien merkitys korostuu. Oikean ja väärän välistä rajaa ei voi vetää, sillä tavoitteet ja seuraamukset eivät seuraa toisiaan automaattisesti. Hyvän ja huonon ääripäät määrittävät pinnallisesti katsoen ambivalenteiksi ja riskialttiiksi, hallitsemattomiksi ja ennakoimattomiksi – juuri kahden normiston yhtäaikaisuuden, sekoittumisen ja yhteenkietoutumisen vuoksi. Oikean tavoittelu voi kostautua rangaistuksin ja vääränlaisen stigmasta huolimatta tulla hyväksytyksi. Baarien naistennessoissa ei olekaan mielekästä määritellä oikeaa hillityksi tai kunnialliseksi tahi väärää viettiensä tai nautintoaineiden kanssa poukkoilevaksi, sillä tällöin virheellisesti sekoitetaan toiminnan mieli ja vaikutelma toisiinsa. Se, mikä voi näyttää humalaisen hallitsemattomalta toilailulta saattaakin olla vakaasti harkittua ja tavoiteltua juhلاميeltä. Naisten onkin tasapainoteltava näiden normistojen ja ääripäiden välillä, mikä merkitsee eräänlaista keskellä olemista. He voivat humaltua, mutteivät mielellään sammua, heille ei sallita liiallista vakavuutta, muttei myöskään täydellistä kontrolloimattomuutta. Heidän on yhtäaikaisesti pidettävä kiinni jostakin, jota tulisi myös välttää.

Torjuessaan muodollisen normiston yksinomaan toimintansa ohjeistuksena naiset eivät suinkaan ole sivilisatorisesti epäonnistuneita tai kykenemättömiä itsensä hallintaan. Pikemminkin he ottavat itselleen entistäkin suuremman tehtävän määrittellessään omat norminsa ja ottaessaan vastuun niiden noudattamisesta. Kun muiden määrittelyvaltaa itseen torjutaan, oikea naiseus nähdään vain ja ainoastaan naisen omista kyvyistä ja ansioista riippuvana. Muodollisten normien seuraaminen merkitsisi alistumista ulkoisiin pakkoihin eli naisten näkökulmasta eräänlaista itsehallinnan menetystä. Ottaessaan kontrollin omiin käsiinsä he vaikuttavat kapinoivan, asettuvan vaaralle ja huonoksi naiseksi leimautumiselle alttiiksi, vaikka omien normiensä mukaan he nimenomaan koettavat välttää vääränlaista ja itseään hallitsematonta naiseutta. Heille vaaralla leikittely on aktiivisen ja hallitsevan subjektiivisuuden osoitus ja siten myönteisempää sekä hyväksytympää kuin tiukkojen muodollisten normien sisällä pysyminen ja miltei sääntöjen objektiksi määrittäminen. Kahden normiston paineiden alla tämä asettaa naisille haasteen samanaikaisesti osata irroitella irtautumatta, näyttää houkuttelevalta muttei hutsulta, saada miehiä olematta huora – olla paljon kaikkea muttei mitään liikaa. Esimerkiksi miehet ovat samalla kertaa tavoittelun kohde – naisten pohtiessa sitä, miten ”*ettei saa yhtä miestä, toiset sanoit et kyl sä saat*” (V4, 66) – että torjuttu haitta ja vaiva: ”*vittu olis meilläkin miehiä*

mut mejjän ei tarvii ottaa niitä” (V1, 65). Muodollinen oikea nainen on vahvasti kytkeyty miehiin, epämuodollinen leikittelee ja torjuu.

Naisten täytyy jatkuvasti taiteilla ulkoisten ja sisäisten pakkojen välillä, sillä vaikka he noudattaisivatkin käyttäytymisessään ja olemuksessaan pääasiallisesti luomiaan epämuodollisia normeja, he eivät voi välttää sitä tosiasiaa, että heitä myös arvioidaan muodollisten normien perusteella. Leikitellessään vieteillä ja haluilla he ovat jatkuvasti vaarassa leimautua huonoiksi ja itseään hallitsemattomiksi. Tätä taiteilua ei kuitenkaan voi jättää sikseen, sillä liian sivistyneeksi ja kunnialliseksi määrittäessään naista ei arvosteta epämuodollisen asteikon mukaan. Muodollisesti määritelty vääränlaisuus näyttää olevan naisille tie epämuodolliseen oikeanlaisuuteen; altistuminen häpeälle ja virheellisyydelle on keino osoittaa sopivuutensa, kykynsä ja virheettömyytensä naiseuden ihanteen toteuttamisessa. Tässä baarien naistennessat auttavat heitä, vaikka ne ulkopuolisten silmissä määrittävätkin hieman erilaisiksi. Keskustellessani kenttätöiden aikaan baarien henkilökuntien kanssa eräskin miespuolinen henkilö huomautti minulle tutkimukseni jännittävydestä, koska ”naistennessoissa on aina varmasti villi meininki ja siellä voi tapahtua mitä vain”. Hän ei ymmärtänyt sitä, että vessat ovat naisille nimenomaan hallinnan ja itsekontrollin säilyttämiseen ja vahvistamiseen tarkoitettuja tiloja, vaan ulkopuolisena hän määritteli vessat muodollisesti holtittomiksi ja hallitsemattomiksi.

Ennen kuin baarit leimataan pahuuden pesäkkeiksi, humalassa toikkaroivat nuoret naiset menetetyiksi tulevaisuuden toivoiksi tai naisten ulkonäkö teinihuoramaiseksi, tulisikin kysyä, minkä perusteella nämä arvioinnit on tehty. Onko kyseessä naisten arvostelu ulkoisten pakkojen mukaan, jolloin heidät tuomitaan epäonnistuneiksi tavoitteissa, joita he eivät yrittäneetkään saavuttaa? Viime aikoina media on herättänyt keskustelua etenkin nuorten naisten alkoholinkäytöstä, mutta myös kiroilusta, väkivaltaisuudesta sekä tupakoinnista (esim. Viitanen 2004, 21–22; Pitkänen 2002, 2), ja on pohdittu sitä, miten tämänkaltainen käyttäytyminen voitaisiin saada loppumaan sekä ennaltaehkäistyä. Ei ole kuitenkaan kysytty, mitä tämä paheksuttu toiminta merkitsee naisille itselleen; epämuodollisen merkitys on jätetty huomiotta, jolloin kielletään naisten subjektiiviset käsitykset naiseudesta. Vaikuttaa siltä, että naiset eivät saisi itse vaikuttaa siihen, millaisena haluavat tulla nähdyiksi, vaan heidän tulisi hyväksyä ulkoapäin määritelty naiseus ja sen normit. Baarien naistennessoja tarkastellen paljastuvat kuitenkin naisten omat naiseuden määritelmät, joiden perusteella perinteinen naiseuden käsite kyseenalaistuu. Nämä naisten omat normit ovat käytössä rinnakkain ulkoapäin tulevien normien ja pakkojen kanssa. Kysymys siitä, kuka määrittää oikeanlaisen ja hyvän naisen ominaisuudet, ei saa lopullista vastausta, sillä määrittäjinä toimii monta tahoja, kukin omista lähtökohdistaan käsin. Sananlaskua mukailien naiseus näyttää olevan katsojan silmässä.

Lähdeluettelo

Aineistolähteet

Aineistona on neljästä jyvaskyläläisestä baarista tarkkailevan sekä osallistuvan havainnoinnin metodilla kerätty kenttätöaineisto, joka on kerätty kahden jakson aikana vuosina 1999 ja 2002 seuraavasti (havainnointimuistiinpanot tekijän hallussa):

V1: Vihko 1 (ensimmäinen kenttätöjakso 24.11.1999 – 17.12.1999)

V2: Vihko 2 (ensimmäinen kenttätöjakso 24.11.1999 – 17.12.1999)

V3: Vihko 3 (ensimmäinen kenttätöjakso 24.11.1999 – 17.12.1999)

V4: Vihko 4 (toinen kenttätöjakso 12.7.2002 – 24.8.2002)

Aineistoon viitataan koodeilla V1-V4 (vihkot 1-4). Lainaukset on kirjoitettu siten kuin ne muistiinpanoista löytyvät: puhekielisesti, yleensä ilman välimerkitystä. Lisätyistä merkinnöistä / tarkoittaa taukoa puhujan puheessa, // puolestaan puhujan vaihtumista.

Julkaisemattomat lähteet

Niskanen, Heli (2003) Ihmema baarien naistenveissa. Nuoren aikuisen naisen roolista, ihanteesta ja vaaroista. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos.

Julkaistut lähteet

Ahola, Eija (1989) Happy Hours. Uuden keskiluokan ravintolaelämää. Helsinki: Hanki ja jää.

Apo, Satu (1999) ”Alkoholi ja kulttuuriset tunteet” Teoksessa Sari Näre (toim.) Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja sääätelyä. Tietolipas 157. s. 101 – 144. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Apo, Satu (2001) Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Douglas, Mary (1994) [1966] Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo. London: Routledge.

Elias, Norbert (1978) The Civilizing Process. The History of Manners. [orig. 1939 as Uber den Prozess der Zivilisation]. Oxford: Basil Blackwell.

Elias, Norbert (1982) The Civilizing Process. State Formation and Civilization. Oxford: Basil Blackwell.

Elias, Norbert (1997) Saksalaiset. Valtataistelut ja habituskehitys 1800- ja 1900-luvuilla. [alkuteos 1989 Studien über die Deutschen. Machtkämpfe und Habitusentwicklung im 19. und 20. Jahrhundert] Helsinki: Gaudeamus.

Eräsaari, Leena (1995) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki: Gaudeamus.

Goffman, Erving (1971) Arkielämän roolit. Helsinki: WSOY.

Goffman, Erving (1986) [1963] Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books Ltd.

Goffman, Erving (1987) ”The Arrangement between the Sexes” Teoksessa Maru Jo Deegan & Michael R. Hill (eds.) Women and Symbolic Interaction. s. 51 – 78. Boston, USA: Allen & Unwin, Inc.

Haavio-Mannila, Elina – Snicker, Raija (1980) Päivätanssit. Helsinki: WSOY.

Hanska, Jussi (1997) ”Onko vika viinissä vai juopossa? – Papisto ja viini keskiajalla” Alkoholipolitiikka 1997: 1, 45 – 50.

Jokinen, Sanni (2002) ”Porvoon naiset pääsevät esiin historian hämäristä” Helsingin Sanomat 24.7.2002, A11.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (1996) ”Kritiikki, visiot, muutos – feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti” Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. s. 9 – 34. Tampere: Vastapaino.

Lönnqvist, Bo (2000) ”Paljastettu ruumis” Teoksessa Bo Lönnqvist (toim.) Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin. s. 160 - 169. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Nygård, Toivo (1998) Erialaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Nykyri, Tuija (1996) Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiillisuus. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 48. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, Jyväskylän yliopisto.

Ollila, Anne (2001) ”Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä” Teoksessa Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki (toim.) Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen. Tietolipas 175. s. 75 – 90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ottenberg, Simon (1993) ”Thirty Years of Fieldnotes: Changing Relationships to the Text” Teoksessa Roger Sanjek (ed.) Fieldnotes. The Makings of Anthropology. s.139–160. Ithaca and London: Cornell University Press.

Pitkänen, Kati (2002) ”Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy osaksi kuntien turvallisuussuunnitelmia” *Sosiaaliturva* 2002: 13, 2.

Saarikoski, Helena (1998) ”Tytön maineen käsite ja huoraksi leimaamisen kansantapa” Teoksessa Taava Koskinen (toim.) *Kurtisaaneista kunnian naisiin. Näkökulmia Huora-akatemiasta*. s.159 – 192. Helsinki: Yliopistopaino Helsinki University Press.

Saarikoski, Helena (1999) ”Tytön rakkaus ja häpeä huoran maineen sääteleminä” Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Tietolipas 156. s. 107 – 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saarikoski, Helena (2001) *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sanjek, Roger (1993) ”A Vocabulary for Fieldnotes” Teoksessa Roger Sanjek (ed.) *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*. s.92 – 121. Ithaca and London: Cornell University Press.

Schivelbusch, Wolfgang (1986) *Nautintoaineiden kulttuurihistoria*. Helsinki: Otava.

Shilling, Chris (1993) *The Body and Social Theory*. London: SAGE Publications Ltd.

Sinnemäki, Aino (1994) ”Norbert Elias ja sivilisaatioprosessi” Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. s. 223 – 242. Helsinki: Gaudeamus.

Sipilä, Petri (1998) *Sukupuolitettu ihminen – kokonainen etiikka. Onko sukupuoli oikein?* Helsinki: Gaudeamus.

Sulavuori, Maarit (1992) *Piinapenkki. Naisnäkökulma raiskausten oikeusprosessikäsittelyyn*. Sarja N-julkaisuja. Naistutkimusyksikkö. Julkaisuja 5/1992. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos.

Sulkunen, Pekka (1994) ”C. Wright Mills - radikaali amerikkalainen” Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. s. 121 - 145. Helsinki: Gaudeamus.

Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1985) *Lähiöravintola*. Helsinki: Otava.

Viitanen, Kristiina (2004) ”Naisen paha jano” *Keskisuomalainen* 18.1.2004, 21 – 22.